පුරා භෞතික සංස්කෘතික තොරතුරු ඇසුරෙන් ජේතවන ආංශුක භූමිය ආශ්‍රිත ජනාවාස රටාව පිළිබඳ පුරාවිද්‍යාත්මක විමර්ශනයක්

තුසිත මැන්දිස්

Abstract

The Jetavana monastery in Anuradhapura was built by king Mahasena (276-303 AD), who also a great tank builder in ancient Sri Lanka. Originally the the ancient time this monastery covers an area of approimately 200 acres.

The Cultural triangle has been started excavations since 1981 and founded number of artifact in the Jetavana period and pre Jetavana period. This article is discussing the development of settlement pattern of this land in the early period. Also this research trying to identify the settlement patterns existed all along the history. Material culture in the archaeological contexts aid to, identityfied pre- historic proto and early historic, people occupaied in this land before the energenceor monstery complex.

Key words: Jethavanaramaya, Settlements, Material culture

Author Details: ජ්‍යෙෂ්ඨ කථිකාචාර්ය, පුරාවිද්‍යා හා උරුමකළමනාකරණ අධ්‍යයනාංශය, සමාජීය විද්‍යා හා මානව ශාස්ත්‍ර පීඨය, ශ්‍රී ලංකා රජරට විශ්වවිද්‍යාලය, මිහින්තලේ. thus.mendis@gmail.com

Citation: මැන්දිස්, තුසිත, (2013), පුරා භෞතික සංස්කෘතික තොරතුරු ඇසුරෙන් ජේතවන ආංශුක භූමිය ආශ්‍රිත ජනාවාස රටාව පිළිබඳ පුරාවිද්‍යාත්මක විමර්ශනයක්, The Journal of Archaeology and Heritage Studies, 1(1)

හැඳින්වීම

පුරාණ අනුරාධපුර ඇතුළුපුරයට දකුණු දිග් භාගයේ හා මහාවිහාරයට නැගෙනහිරින් පිහිටි භූමි භාගය තුළ ජේතවන විහාරය ස්ථානගත ව තිබේ. ලොව විශාලතම ගඩොළුමුවා ස්මාරකය ලෙස පිළිගැනෙන ජේතවනාරාම ස්තූපය හා මහා පරිමාණ සංඝාරාමය ක්‍රි.ව. 276-303 කාලයේ ලංකාවේ රජ පැමිණි ශ්‍රේෂ්ඨතම වැව් තනන්නෙකු වූ මහසෙන් රජුගේ නිර්මාණයක් ලෙස සඳහන් වේ (මව xxxvii:1-2, රත්නායක 1998:330). යථෝක්ත භූමි භාගය තුළ සංඝාරාමය ඉදිවීමට පෙර එහි ක්‍රියාත්මක වූ ප්‍රාග් ජනාවාස තත්ත්වයන් හඳුනා ගැනීමට ජේතවන ව්‍යාපෘතිය ආරම්භ කිරීමෙන් අනතුරුව මේ දක්වා සිදු කරනු ලැබූ පුරාවිද්‍යා පර්යේෂණ මගින් අනාවරණය කරගනු ලැබූ මානව කෘති හා ජීවි පරිසර දත්ත මගින් අවකාශ සැලසී ඇත. ඒ අනුව දශක දෙකක කාලයක් තිස්සේ මෙම භූමියේ විවිධ ප්‍රදේශ අළලා මව් පාෂාණය දක්වා සිදු කරනු ලැබූ පුරාවිද්‍යා පර්යේෂණ කැනීම් ඔස්සේ එහි පළල ම ස්තරයේ සිට ඉහළ ම ස්තරය දක්වා වන සංස්කෘතික අවධි සම්බන්ධ කාල රාමුවක් භෞතික සංස්කෘතික තොරතුරු ඇසුරෙන් ගොඩනඟා ගැනීමට අවකාශ සැලසී තිබේ.

ක්‍රමවේදය

මෙම අධ්‍යයනය සඳහා පුරාවිද්‍යා කැනීම් මගින් සොයා ගන්නා ලද භෞතික සංස්කෘතික තොරතුරු හා සාහිත්‍යමය මූලාශ්‍රයන් තුළ අන්තර්ගත තොරතුරු උපයෝගී කොට අධ්‍යයනය සඳහා ක්‍රමවේදය සකස් කර ගන්නා ලදි.

පූර්ව පර්යේෂණ

ජේතවනාරාම විහාරය ආශ්‍රිත පුරාවිද්‍යා පර්යේෂණ 1982 වසරින් පසු සංස්කෘතික ත්‍රිකෝණ ව්‍යාපෘතිය යටතේ ආරම්භ කිරීමෙන් අනතුරුව නව පර්යේෂණ වැඩසටහන් දියත් කරන ලදි. එම වැඩසටහනේ ප්‍රධාන පරමාර්ථයක් ලෙස සිරස් කැනීම් මගින් (Vertical Excavation) ස්තරණය අධ්‍යයනය කොට පුරා ජනාවාස රටාව හඳුනා ගැනීම හා ඉතිහාසය ගොඩ නැංවීම ප්‍රධාන කාරණයක් විය (Ratnayake 1984, 04). ඒ අනුව,

I. මැටි බඳුන් අනුපිළිවෙලක් ස්තරණය ඇසුරෙන් ගොඩ නැගීම.

II. පහළ ම ස්තරයේ සිට වාර්තා වන භෞතික සංස්කෘතික තොරතුරුවල පරිණාමය අධ්‍යයනය

III. ජේතවන විහාර භූමිය ඇසුරෙන් අභ්‍යන්තර කාල රාමුවක් ගොඩ නැගීම, යන කාරණා කෙරෙහි සැලකිලිමත් වී ඇත (එම).

පරමාර්ථ සාධනය එ සේ වුවත් ජේතවනාරාම ව්‍යාපෘතිය මගින් මුල්කාලීන යුගවල දී එ නම් 80 හා 90 දශකයේ මුල් අර්ධය තුළ සිදුකරනු ලැබූ පුරාවිද්‍යා කැනීම් තුළින් යථෝක්ත කාරණය සාක්ෂාත් කර ගැනීමට අවකාශ සැලසී නැත. එයට ප්‍රධාන වශයෙන් එම කාල පරාසය තුළ ජේතවන ව්‍යාපෘතිය මගින් සිදු කරනු ලැබූ පුරාවිද්‍යා කැනීම් විද්‍යාත්මක ලෙස වාර්තා නොකිරීම බලපා ඇත. ඒ සඳහා ප්‍රධාන වශයෙන් එවකට විෂයීය දැනුම සහිත මානව සම්පත්වල පැවති හිඟය සෘජුව බලපා තිබේ. නමුත් 90 දශකයේ අවසාන අර්ධය තුළ දී ව්‍යාපෘතිය තුළට ගලා ආ විෂයීය දැනුම සහිත මානව සම්පත්වල භාවිතාව සමඟ 2000 වසරින් පසු සිදු කරනු ලැබූ දෙ වන භාගයට අයත් පර්යේෂණ කැනීම් මගින් ව්‍යාපෘතිය මුල දී බලාපොරොත්තු වූ පර්යේෂණ පරමාර්ථ සාධනය කර ගැනීමට අවකාශ සැලසී තිබේ.

2000 වසරින් පසු ගැටලු අභිමුඛ (Problam oriented) සහ තත්ත්ව මූලික (Issue related) ප්‍රවේශයකින් ජේතවන පුරාවිද්‍යාත්මක ස්ථානය අධ්‍යයනය කිරීම මගින් තිරස් කලාපය පහත දැක්වෙන අන්දමට හඳුනා ගන්නා ලදි.

අ. ජේතවන ආශ්‍රිත පරිශ්‍රය, ආංශුක කලාපය (Micro region)

ආ. අනුරාධපුරය සහ තදාශ්‍රිත ප්‍රදේශය, විස්තෘත කලාපය (Macro region)

ඇ. ඉන් ඔබ්බට ඇති ප්‍රදේශ (Peripheral region) (සෙනෙවිරත්න 2009:01).

මෙහි සිරස් සම්බන්ධීකරණය මුඛ්‍ය වශයෙන් අනුරාධපුරය ඇතුළුපුරය ස්තරණය සමඟ හා අනෙකුත් අනුරාධපුර ස්තරණය සමඟ කැනීම් ආශ්‍රිත භෞමික ඛණ්ඩ ඔස්සේ සම්බන්ධ කෙරේණි (එම). ජේතවනය තිරස් මානය තව දුරටත් වර්ධනය කිරීම සඳහා භෞතික භූ දර්ශනය සූක්ෂම ලෙස අධ්‍යයනයට භාජනය කෙරිණි. එය

අ. ජල මාර්ග පද්ධතියට (හාල්පාන් ඇළ හා මල්වතු ඔය සාපේක්ෂ පිහිටීම)

ආ. ඇතුළුපුරයට සාපේක්ෂ පිහිටීම

ඇ. ඇතුළුපුරයට නැගෙනහිරින් හා දකුණින් දිව යන්නා වූ මාර්ග පද්ධතියට සාපේක්ෂ ව පිහිටීම ඔස්සේ සංස්කෘතික භූ දර්ශනයේ පරිණාමයට පාදක වූ අන්දම අධ්‍යයනය කරන ලදි (එම).

ඒ අනුව මෙම අධ්‍යයන තුළ දී පහත සඳහන් කැනීම් මගින් ජේතවන ව්‍යාපෘතියේ ස්තරණය ඇසුරින් පුරා භෞතික සංස්කෘතික තොරතුරු උපයෝගී කොට ගෙන සාපේක්ෂ කාල නිර්ණයක් (Relative dating) මගින් පුරාණ ජනාවාස රටාව හඳුනා ගැනීමට උත්සාහ ගෙන තිබේ. එම පුරාවිද්‍යා කැනීම් අතර JSP 2000, JSMP 2001/2002 JSWMP 2003/2004, JSOWP 2003, JBOP 2005, 2007 යන කැනීම් පෙන්වා දිය හැකි ය. මෙම කැනීම් භූමි තෝරා ගැනීමේ දී ජේතවන ස්තූපය මධ්‍ය ලෙස ගෙන එහි උතුර හා දකුණ නියෝජනය වන අයුරින් භූමිය පරීක්ෂා කිරීම එක් අතකින් ඇතුළු නුවරට ආසන්න වීම හා ඇතුළු නුවර සිට පර්යන්තයට ගමන් කිරීමක් ලෙස පෙන්වා දිය හැකි ය. ඒ අනුව මව් පාෂාණයේ සිට (Bed Rock) ජේතවන විහාර භූමියේ ස්තරණයේ පෙළ ගැස්ම මතුපිට ස්තරය දක්වා ම හඳුනා ගැනීමට හැකියාව ලැබේ.

පුරාවිද්‍යා ක්ෂේත්‍රයන් හි ස්ථානගත වීම හා වර්ධනය සඳහා මව් පාෂාණයේ පිහිටීමේ ස්වරූපය ප්‍රබල බලපෑමක් ඇති කර ඇති

වගුව 1. අධ්‍යයනයට තෝරාගෙන ඇති ජේතවන භූමියේ කැනීම් පරිශ්‍රවල මව් පාෂාණයේ මුහුදු මට්ටම්වල උස

ජේතවන ස්තූපයට දකුණින් පිහිටන කැනීම් ස්ථාන	මව් පාෂාණයේ මුහුදු මට්ටම් උස	ජේතවන ස්තූපයට උතුරින් පිහිටන කැනීම් ස්ථාන	මව් පාෂාණයේ මුහුදු මට්ටම් උස
JSMP II 2002	72.24 m	JSMP 2001	72.39 m
JSOWP 2003	72.38 m	JSWMP 2004	72.13 m
JSWMP 2003	72.67 m	JSP I 2000	69.53 m
JBOP 2005	71.65 m	JSP II 2000	69.50 m

බව අනුරාධපුර ඇතුළුපුර ජනාවාසයේ මව් පාෂාණයේ පිහිටීම තුළින් පැහැදිලි වේ. අධ්‍යයනයේ දී ඇතුළුපුරයට හාත්පස ප්‍රදේශය පවතින මව් පාෂාණය හා සැසැඳීමේ දී ඇතුළුපුරයේ මව් පාෂාණයේ පිහිටීම ඉහළ ස්ථානයක පිහිටා තිබේ (Deraniyagala 1992(Fig.60). ජේතවන භූමිය ගත් කළ ද එහි මව් පාෂාණයේ පිහිටීම ප්‍රාග් ජේතවන අවධියේ දී බිහිවන්නා වූ ජනාවාස ඇතිවීමට හා ජේතවන අවධියේ දී ස්තූපය ස්ථානගත වීමට ඍජු ව බලපා ඇත. විශේෂයෙන් ම ජේතවන ස්තූපයෙන් උතුරට හා එයින් දකුණට මව් පාෂාණයේ පිහිටීම කැනීම් ස්ථාන අනුව පෙන්වා දිය හැකි ය (වගුව 1).

මෙම මුහුදු මට්ටම් උස ජේතවන ස්තූපය මධ්‍යයේ සිට දකුණු දෙසට මීටර් 210ක් දක්වා දුරකට ද උතුරු දෙසට (ඇතුළුපුරය දෙසට) මීටර් 270 දක්වා ද අධ්‍යයනය කොට ඇත. ඒ අනුව ස්තූපයේ දකුණේ සිට උතුරට මව් පාෂාණයේ පිහිටීම මීටර් 480ක් ඇතුළත විචලනය වීමේ විෂමතාවන් හඳුනාගත හැකි අතර ජේතවන ස්තූප සීමාවේ දී JSMP 2001/ 2002, JSOWP 2003, JSWMP 2003/2004 කැනීම් සාධක වලට අනුව මව් පාෂාණයේ උච්ච භාවයකට පත්වන අතර ස්තූපයේ උතුරට ගමන් කිරීමේ දී නැවත මීටර් 3.12ක පහළ බැසීමක් හඳුනාගත හැකි ය. නැවත ඇතුළුපුරය දෙසට ගමන් කිරීමේ දී ඇතුළුපුරය ආසන්නයේ දී මීටර් 5.19ක උච්චත්වයකට පත්වන බව හඳුනාගත හැකි ය.

ජේතවන විහාර භූමියේ මව් පාෂාණයේ බටහිර නැගෙනහිර පිහිටීම දෙස බැලීමේ දී ස්තූපයේ බටහිර දෙසට එ නම් වර්තමාන හාල්පාතු ඇළ දෙසට ගමන් කිරීමේ දී පොළොව මතුපිට මට්ටමට ළඟා වන බව S1 W3, S1 W4, S1 W5 යන ග්‍රිඩ් අංක තුළ සිදුකර ඇති පර්යේෂණ කැනීම් වලින් අනාවරණය වී ඇත. එ මෙන් ම ස්තූපයෙන් නැගෙනහිර පස දී මව් පාෂාණය මල්වතු ඔය දෙසට වන්නට තරමක් බෑස්මක පිහිටන බව JCP 1996, JRP 1996" JRP 2010 ස්ථාන නාම යටතේ සිදුකළ කැනීම්වල දී තහවුරු වී ඇත (ගුණරත්න 1996.21, සේනාරත්න හා පල්ලේතැන්න 2010). 1996 වසරේ භූ විද්‍යා දෙපාර්තමේන්තුව හා ජේතවන ව්‍යාපෘතිය ඒකාබද්ධ ව සිදු කරනු ලැබූ විද්‍යුත් ප්‍රතිරෝධක ගවේෂණය (Resitivity survey) මඟින් ද මල්වතු ඔය දෙසට වන මව් පාෂාණයේ බෑස්ම හඳුනාගත හැකි විය (මැන්දිස් 2006:49). මෙම තොරතුරුවලට අනුව වඩාත් පැහැදිලි වන්නේ ජේතවන විහාර භූමියේ මව් පාෂාණය ස්තූපය මධ්‍ය ලෙස සළකා බැලීමේ දී උතුරු දකුණු දිශානුගත ව හා බටහිර නැගෙනහිර දිශානුගත ව ස්තූප සීමාවේ දී අනෙක් ප්‍රදේශවලට සාපේක්ෂ ව උච්ච ව පිහිටන බව හඳුනාගත හැකි ය. ඒ අනුව මව් පාෂාණයේ පිහිටීම මත එහි මතුපිට භූමියේ පිහිටීම ද බටහිර නැගෙනහිර දිශානුගත ව නැගෙනහිර දෙසට පහත් ව පිහිටන ආකාරය සැලසුම අංක 1 දැක්වෙන භූ මැනුම් හරස්කඩ මඟින් අවබෝධ කරගත හැකි ය.

විමර්ශනය

ජේතවන විහාර භූමියේ ස්තරණය අධ්‍යයනය කිරීමේ දී මව් පාෂාණය (Bed Rock) මත සිට ඇරඹෙන පාංශු ස්තරය වන්නේ මව් පාෂාණය දිරාපත් වීමෙන් සෑදුණු ඓන්ද්‍රීය ද්‍රව්‍යයන්ගෙන් යුත් පාංශු ස්තරයකි (Decomposed bedrock). මෙම ස්තරය තුළ කිසිදු භෞතික සංස්කෘතික ද්‍රව්‍යයක් අන්තර්ගත නොවන අතර එය සෙ.මී. 10ක පමණ ඝණකමකින් යුතු ව සමහර ස්ථානවල දැකගත හැකි වේ. ඓන්ද්‍රීය ද්‍රව්‍යවලින් සැකසුණු ස්තරය මතින් ආරම්භ වන්නේ රතු දුඹුරු පැහැ බොරළු (Reddish brown earth basal gravel) පාංශු ස්තරයයි. ජේතවන භූමිය තුළ දී මෙම පාංශු ස්තරය සෙන්ටිමීටර් 50 සිට මීටර් 1ක් පමණ ඝණත්වය ගන්නා බව JSMP 2002, JSWMP 2003 කැනීම් සාධකවලට අනුව හඳුනාගත හැකි විය (මැන්දිස් 2003/2004:09). භූ විද්‍යා වර්ගීකරණයන්ට අනුව උතුරුමැද පළාත තුළ රතුදුඹුරු පාංශු කලාපය පිහිටා තිබෙන බව කුරේ පෙන්වාදී ඇත (Cooray 1984(140-142). ජේතවන භූ කලාපය තුළින් හඳුනාගත හැකි රතු දුඹුරු පාංශු කලාපය ඉතා ම වැදගත් වන්නේ ඒ තුළින් ප්‍රාග් ඓතිහාසික මානවයා භාවිත කළ බවට උපකල්පනය කළහැකි ශිලා පතුරු හා ශිලා මෙවලම් (Stone Implement) වාර්තා වී තිබෙන බැවිනි. එම භෞතික සංස්කෘතික තොරතුරු JSMP 2002 සංසිද්ධි අංක 67, JSWMP 2003 සංසිද්ධි අංක 18, JSOWP 2003 සංසිද්ධි අංක 26 යන සන්දර්භවලින් හඳුනාගෙන ඇත. කහඳ, විනිවිද පෙනෙන තිරුවානා, දුම්පැහැ තිරුවානා යන අමුද්‍රව්‍ය භාවිත කොට නිෂ්පාදනය කොට ඇති ශිලා මෙවලම් 34ක් පමණ කැනීම්වල දී මෙම තැන්පතුව තුළින් හමු වී තිබේ (මැන්දිස් 2003, 2004:4).

මෙ සේ හමු වී ඇති ශිලා මෙවලම් වලට අමතර ව කිලෝග්‍රෑම් 12 පමණ බරැති ශිලා මෙවලම් නිර්මාණයට භාවිත කරන ලද කහඳ පාෂාණ කුට්ටියක් හා එ තරම් විශාල නොවන විනිවිද පෙනෙන තිරුවාණා හා දුම්පැහැ තිරුවාණා වර්ග ද අමුද්‍රව්‍ය ලෙස ලැබී තිබේ. ඉහතින් විස්තර කරන ලද ශිලා මෙවලම් අතර සෙ.මී. 4.5 වඩා අඩු ශිලා මෙවලම් දැකගත හැකි ය. සෙ.මී.4.5 ට අඩු ශිලා මෙවලම් ක්ෂුද්‍ර ශිලා මෙවලම් වශයෙන් අර්ථ දැක් වේ (Deraniyagala 1992,196). එ මෙන් ම ඒවා සකස්කර ඇති ස්වරූපය හා භාවිත කිරීමේ උපයෝගීතාව අනුව තල (blade), සීරුම් (scraper), කැපුම් (choping) මෙවලම් වශයෙන් හඳුනාගත හැකි ය. ජේතවනයෙන් හමු වී ඇති ශිලා මෙවලම් මගින් ඒවා භාවිත කිරීම නිසා දැකගත හැකි භාවිත සාධක (used mark) හා ශිලා මෙවලම් නිර්මාණයේ දී දැකගත හැකි පීඩනය යොදා පතුරු ඉවත් කර ශිලා මෙවලම් නිර්මාණය (Pressure flaking) හා පතුරු ඉවත්කර පැති සකස් කිරීම (Trimming) යන ක්‍රමවේද හඳුනාගත හැකි ය. මෙම ශිලා මෙවලම් නිර්මාණය කර ඇති පාෂාණ හා අමුද්‍රව්‍ය අනුරාධපුර ප්‍රදේශය ඇසුරෙන් සුලභ ව දැකගත හැකි අමුද්‍රව්‍ය නොවේ. එ බැවින් මේවා බොහෝ විට බාහිර ප්‍රදේශයකින් මෙම ප්‍රදේශයට ආනයනය කරන්නට ඇතැයි උපකල්පනය කළ හැකි ය. සුදර්ශන් සෙනෙවිරත්න පෙන්වා දෙන ආකාරයට යථෝක්ත පාෂාණ වර්ග බහුල වශයෙන් දැකගත හැකි වන්නේ කඳුකර කලාප තුළිනි (සෙනෙවිරත්න 1996:188-190). ශිලා මෙවලම් නිෂ්පාදනය කිරීම සඳහා තියුණු මුවහත් භාවය ලබා ගැනීමට දැඩිතාවකින් යුතු නම්‍ය කළ හැකි පාෂාණ අවශ්‍ය වේ. කහඳ හා තිරුවානා එම තත්ත්වය ට උපරිම සුදුසු පාෂාණ වේ (මැන්දිස් 2009:14).

ජේතවන විහාර භූමියේ රතු දුඹුරු බොරළු පාංශු කලාපයෙන් හමු වූ ශිලා මෙවලම් පිළිබඳ ව විමර්ශනය කිරීමේ දී ප්‍රාග් ඓතිහාසික මානවයා සම්බන්ධ සංස්කෘතික තොරතුරු පිළිබඳ ව ඉඟි ඉන් ලබා දෙයි. විශේෂයෙන් ම අප මෙහි දී සැලකිල්ලට ගත යුත්තේ ජේතවනාරාම විහාර භූමියට ඉතා ආසන්න ව එහි උතුරු දෙසින් ඇතුළුපුරයේ පිහිටීමයි. අනුරාධපුර ඇතුළුපුරය තුළ සිරාන් දැරණියගල සිදු කරනු ලැබූ පර්යේෂණවල දී එම භූමියේ රතු දුඹුරු පාංශු කලාපය තුළ මධ්‍යශිලා (Mesolithic) සංස්කෘතියක් ක්‍රි.පූ. 3,900 දී ක්‍රියාත්මක වූ බව හඳුනාගෙන ඇත (Deraniyagala, 1992:729). දැරණියගලගේ විග්‍රහ කිරීම්වලට අනුව AG 69, AG 85 (ගෙඩිගේ) කැනීම තුළින් Cutter, Scraper, Chopper, Point, Hammer ආදී ශිලා මෙවලම් හා එ වැනි ශිලා මෙවලම් නිෂ්පාදනයෙන් අනතුරු ව ඉතිරි වන න්‍යෂ්ටි (Core) හා පතුරු (Waste) වාර්තා වී තිබේ (Deraniyagala 1972 61-64).

මෙම වාර්තා වීම් වැදගත් වන්නේ ඇතුළුපුරයට ආසන්නතම භූමියක් වන

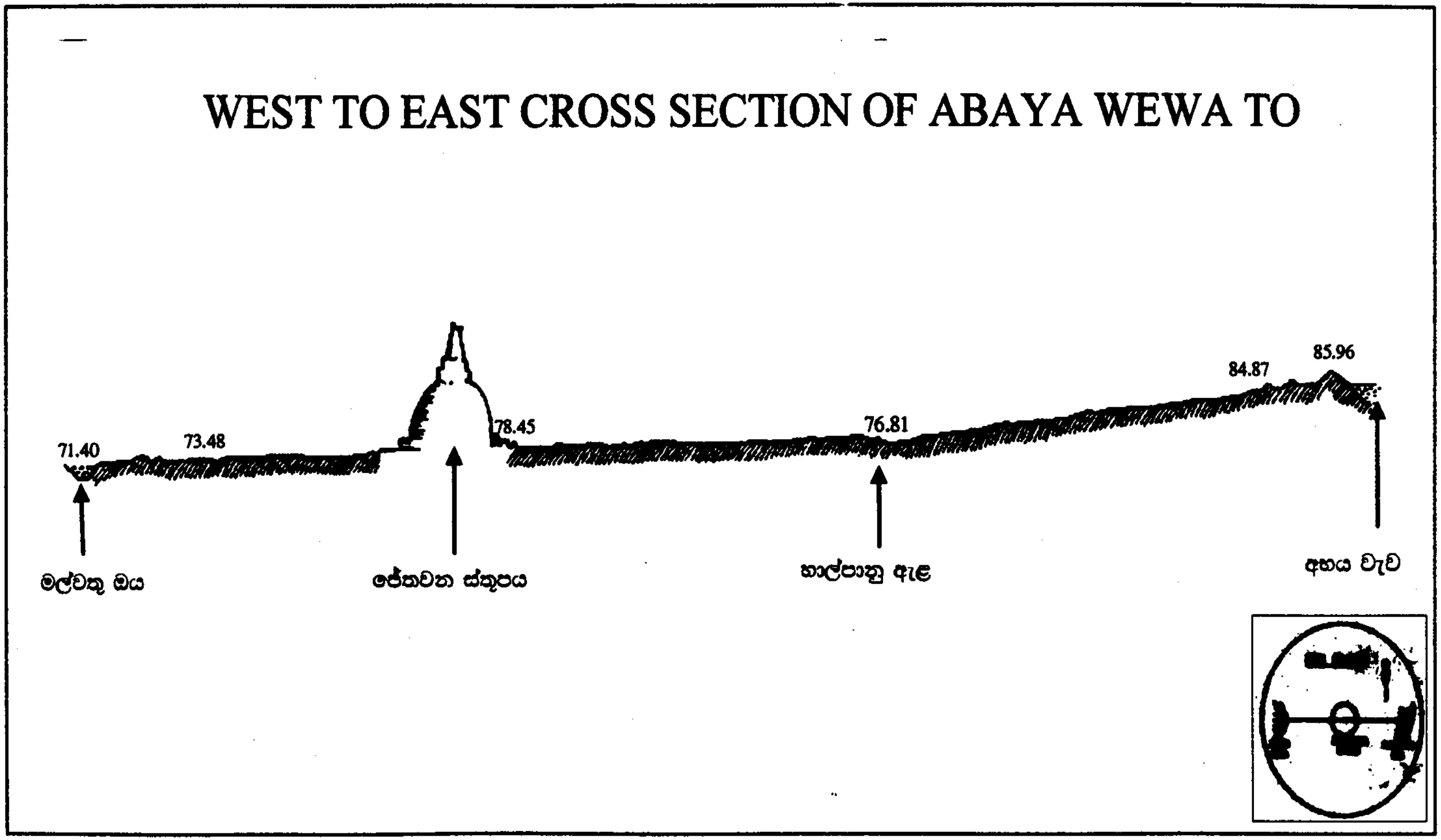

සැලසුම් අංක1

අභයවැව සිට මල්වතු ඔය දක්වා ජේතවන ස්තූපය හරහා බටහිර නැගෙනහිර දිශානුගත ව ලබා ගත්තා ලද හරස්කඩ සැලසුම

ජේතවන භූමිය තුළින් ද ශිලා මෙවලම් ලැබී තිබීම නිසා ය. ඒ අනුව අපට විශ්වාසනීය ලෙස උපකල්පනය කළ හැක්කේ එක් අතකට ඇතුළුපුර ජනාවාසයට සමගාමීව ක්‍රියාත්මක වූ මධ්‍යශිලා ජනාවාසයක් හෝ ශිලා මෙවලම් නිෂ්පාදිත ස්ථානයක් ජේතවනාරාම භූමිය ඇසුරෙන් මුල් බැස තිබීමට ඉඩ ඇති බවයි. ප්‍රාග් මානව ජනාවාසයක් එක් ස්ථානයක හුදෙකලාව වර්ධනය නොවේ. එය එ සේ වීමට බලපානු ලබන්නේ ඔවුන්ගේ සරල ආර්ථික තත්ත්වයයි. සරල ආර්ථිකයක් ක්‍රියාත්මක කරන මානවයා අනිවාර්යයෙන් ම තම ජන කණ්ඩායමට අයත් ජන පිරිස් සමඟ සහජීවනයෙන් කටයුතු කරන අතර, ඔවුන් ඉතා විශාල පරිසර කලාපයක් තුළ හුදෙකලා ජන පිරිසක් බවට පත් නොවේ. එම නිසා ඔවුහු බොහෝ විට තම සංස්කෘතියේ සමගාමී ජන පිරිස් සමඟ හා ඉන්පසු ව මුල්බැස ගන්නා වෙනත් සංස්කෘතික කණ්ඩායම් සමඟ ද සබඳතා පවත්වා ඇති ආකාරය ඉබ්බන්කටුව පූර්ව ඓතිහාසික ජනාවාස තුළින් ද පැහැදිලි වී ඇත (සෙනෙවිරත්න 1996:188). ඉබ්බන්කටුවේ දී හඳුනාගෙන ඇති මධ්‍ය කඳුකරයේ සම්භවය ලබන ඇමතෙස්ත, තිරුවානා, කහඳ ආදී ඛනිජ ද්‍රව්‍ය මගින් ජන කන්ඩායම් දෙකක් අතර සිදු වූ ද්‍රව්‍ය හුවමාරුව පුරාවිද්‍යාඥයන් හඳුනාගෙන තිබේ (එම).

ජේතවන ආංශුක භූමියේ ස්තරණය අධ්‍යයනය තුළින් JSMP 2002 සංසිද්ධි අංක 67, JSWMP 2003 සංසිද්ධි අංක 18 හා JSOWP 2003 සංසිද්ධි අංක 26 තුළින් ලැබෙන්නා වූ ශිලා මෙවලම් හා සත්ත්ව අස්ථි ප්‍රාග් ඓතිහාසික මධ්‍යශිලා සංස්කෘතියට අයත් ජීවනෝපාය හා තාක්ෂණික අවස්ථා බව ඇතුළුපුර භෞතික ද්‍රව්‍ය හා සැසඳීමේ දී වැඩිදුරටත් පැහැදිලි වේ. ජේතවන භූමිය වැනි ස්ථානයක ප්‍රාග් ඓතිහාසික ප්‍රථමික සංස්කෘතියක් ක්‍රියාත්මක වීමට පැරණි පරිසරය ද යම් ආකාරයකට බලපා ඇති බව උපකල්පනය කළ හැකි ය. වත්මන් ජේතවන විහාර භූමියට ආසන්නව ම කොලොම්හොය (මල්වතු ඔය) ගලා බසින අතර ජේතවන විහාරය ඉදිවන සමයේ දී එම සීමාව තුළ මල්වතු ඔය එ තරම් විචලනය වීමකට ලක් වී නැති බව 2000 වසරේ සිදු කරන ලද ගවේෂණ මගින් හඳුනාගෙන ඇත (බාලසූරිය 2000:25).

ජලය ප්‍රාග් මානව පැවැත්ම හා ජනාවාස ස්ථානගත වීමට සෘජු ව බලපාන සාධකයකි. ඒ අනුව මල්වතු ඔය ජල මූලාශ්‍රය ජේතවනාරාම භූමියේ ස්ථානගත ව තිබූ ප්‍රාග් ඓතිහාසික වාසස්ථානයේ හෝ අවි නිෂ්පාදන ස්ථානයේ ස්ථානගත වීමට මෙන් ම ඇතුළුපුර ප්‍රාග් ඓතිහාසික ජනාවාසය ස්ථානගත වීමට සෘජු ව බලපෑමක් ඇති කරන්නට ඇත. වර්ෂය පුරා ම නොසිඳී පවතින මෙම ජල මූලාශ්‍රය මඟින් ජල අවශ්‍යතාව මෙන් ම දඩයම සඳහා අවශ්‍ය කරන අවි නිෂ්පාදනයට අවැසි තිරුවානා වැනි පාෂාණ ද සොයා ගැනීමට ප්‍රාග් මානවයාට පහසු වන්නට ඇත. අනෙක් අතට මෙවැනි ගංගා නිම්න පරිසරයක් තුළින් බොහෝ විට දඩයම් තිප්පොළ නිර්මාණය සඳහා තෝතැන්නක් සැකසෙන අතර එහි දී සත්ත්ව දඩයම් හා මත්ස්‍ය දඩයම ද සිදු කිරීමට ද හැකියාව ලැබේ.

මල්වතු ඔය ජල මූලාශ්‍රය ට අමතර ව ජේතවන විහාරය භූමියට බටහිර පසින් පිහිටන භෞතික පරිසරය පිළිබඳ විමසීමේ දී ප්‍රාග් ඓතිහාසික මානව පැලපදියම් වීම් වලට සුදුසු භූමි නිර්මාණයක් හඳුනාගත හැකි ය. වෙස්සගිරියේ සිට අභයගිරිය දක්වා දිවෙන ස්වාභාවික ගල්හින්න තුළ ඇති ස්වාභාවික ගල්ගුහා එක් පැත්තකින් ප්‍රාග් ඓතිහාසික මානවයාගේ නිවාස සඳහා තෝතැන්නක් වීමට ඇත. විශේෂයෙන් ම වෙස්සගිරිය හා අභයගිරිය ආශ්‍රිත පාෂාණ උද්ගතවල පිහිටන ස්වාභාවික ගල්ගුහා ප්‍රාග් ඓතිහාසික මානවයාට පහසුවෙන් ආරක්ෂිත ලෙස වාසය කිරීමට හැකි වාසස්ථාන වශයෙන් භාවිත කළ හැකි ස්ථාන වේ. මෙම ස්ථාන දෙක ම ස්වාභාවික උවදුරුවලින් ගහණ නොවන ස්ථානවල පිහිටා තිබීම ද විශේෂ වේ. මෙම පාෂාණ උද්ගත දෙක අතර මැදි භූමිය තුළ කෙටි පාෂාණ උද්ගතය මගින් නිම්න භූමියක් ඔසසේ සැකසෙන භූ රූපන මගින් භූ පතන (Hollow) නිර්මාණය වීමට සමත් ව ඇති බව පෙනේ.

වර්තමාන බසවක්කුලම (අභයවැව) පිහිටන භූමිය හා තිසාවැව පිහිටන භූමිය මෙම ස්වාභාවික ගල්වැටිය නිසා පුරාණයේ භූ පතන නිර්මාණය වූ තැන් වශයෙන් හඳුනා ගැනීමට අවකාශ සැල සේ. ජේතවන හා ඇතුළුපුර ආදී ස්ථානවල විසූ ප්‍රාග් ඓතිහාසික ජනතාවගේ ආර්ථිකය ක්‍රියාත්මක කිරීමට අවශ්‍ය මූලික දඩයම් තිප්පොළ නිර්මාණයට මෙ වැනි ස්ථාන

වැදගත් වූවා මෙන් ම ජල අවශ්‍යතා සපිරූ ස්ථාන වශයෙන් මෙ වැනි භූ පතන ක්‍රියාත්මක වූ බව උපකල්පනය කළ හැකි ය. මෙම ස්වාභාවික භූ පතන නිර්මාණය වී ඇති භූමිය හා මල්වතුඔය අතර භූමිය කි.මී. 1ක් පමණ ආසන්න දුරකින් පිහිටීම නිසා ප්‍රාග් ඓතිහාසික මිනිසුන්ගේ ජීවන චක්‍රය තුළ ජීවනෝපාය හා ජනාවාස පවත්වාගෙන යාමට බෙහෙවින් ම පහසු වීමට ඇති බැවින් ක්‍රි.පූ. 3900 පමණ වන විට එ වැනි පරිසර පද්ධතියක් සහිත ප්‍රදේශයක ප්‍රාග් ඓතිහාසික මධ්‍යශිලා ජනාවාස ස්ථානගත වීම ගැටලුවකින් තොර ව සිදුවන්නට ඇතැයි උපකල්පනය කළ හැකි ය (මැන්දිස් 2004:15). ඒ අනුව ජේතවන විහාර භූමිය ප්‍රාග් ඓතිහාසික මධ්‍යශිලා මනුෂ්‍ය පැවැත්ම ක්‍රියාත්මක වූ තවත් විශේෂ ස්ථානයක් ලෙස අනුරාධපුර පුරාණ සංස්කෘතික භූ දර්ශනයට එක වී තිබූ බව කැනීම් මගින් ලැබී ඇති භෞතික සංස්කෘතික තොරතුරු මගින් හඳුනාගැනීමට අවකාශ සැලසේ.

ජේතවන ආංශුක භූමියේ ස්තරණය අධ්‍යයනය තුළ දී මිළඟට දැකගත හැකි පාංශු කලාපය වන්නේ දුඹුරු වර්ණ පාංශු කලාපයකි. මන්සල් වර්ණ සටහනට අනුව 10 YR 5/3 Brown පැහැ ගන්නා මෙම පාංශු කලාපය JSMP 2002 කැනීම් සාධක අනුව සංසිද්ධි අංක 66, JSWMP 2003 කැනීම් සාධක අනුව සංසිද්ධි අංක 17, JSOWP 2003 කැනීම් සාධක අනුව සංසිද්ධි අංක 25, JBOP 2005 කැනීම් සාධක අනුව සංසිද්ධි අංක 31, JSP 2000 කැනීම් සාධක අනුව සංසිද්ධි අංක 50, JBOP 2007 කැනීම් සාධක අනුව සංසිද්ධි අංක 41 යන සන්දර්භ තුළින් වාර්තා වී ඇත.

ජේතවන විහාර භූමියෙන් හමුවන මෙම පාංශු කලාපය තුළින් කාලරක්ත වර්ණ මැටි මෙවලම් (BRW), සරල රතුදුඹුරු පැහැ මැටි මෙවලම් (Buff Ware) වාර්තා වීම හඳුනා ගත හැකි අතර එම පාංශු කලාපය තුළ හමුවන මැටි මෙවලම් හි ප්‍රතිශතය අවම අගයක් ගන්නා බව පෙනේ. මෙ වැනි භෞතික සංස්කෘතික තොරතුරු මගින් ජේතවන විහාරය අවධියට පූර්ව අවධීන්හි ක්‍රියාත්මක මුල් ජනාවාසකරණ ලක්ෂණ හඳුනා ගත හැකි ය.

ජේතවන භූමියේ ස්තරණය අධ්‍යයනය කිරීමේ දී මිළඟට වැදගත් වන පාංශු කලාපය ඉහතින් විස්තර කරන ලද පාංශු කලාපය මතින් ආරම්භ වේ. 10 YR 4$3 dark brown වර්ණයෙන් යුත් මෙම පාංශු කලාපය JSWMP 2003 කැනීම් සාධක අනුව සංසිද්ධි අංක 16" JSOWP 2003 කැනීම් සාධක අනුව සංසිද්ධි අංක 24, JSWMP 2002 කැනීම් සාධක අනුව සංසිද්ධි අංක 64, 65, JSMP 2001 කැනීම් සාධක අනුව සංසිද්ධි අංක 102, 103 ආදී සංසිද්ධි තුළින් ද JSP 2000 කැනීම් සාධක අනුව සංසිද්ධි 41, 42 තුළින් ද JBOP 2007 කැනීම් සාධක අනුව සංසිද්ධි අංක 34, 42 තුළින් ද හඳුනා ගත හැකි ය. මෙම පාංශු කලාපයේ විශේෂත්වය වන්නේ බහුල ලෙස භෞතික සංස්කෘතික තොරතුරු (Material Culture) අන්තර්ගත ව තිබීම යි. එම තැන්පතුව තුළින් කාලරක්ත වර්ණ මැටි මෙවලම් (BRW), රක්ත වර්ණ මැටි මෙවලම් (RW), රූලේටඩ් වර්ගයේ (RLW) මැටි මෙවලම් ලැබීම ද අතිශයින් ම වැදගත් වේ. එම මැටි මෙවලම් වලට අමතර ව විවිධ ඛනිජ පාෂාණ ආශ්‍රිත ව නිර්මාණය කරනු ලැබූ පබළු හා ලෝහ කාර්මික ශේෂ ලැබීම වැදගත් වේ. මෙම තැන්පතුව තුළින් වාර්තා වී ඇති මැටි මෙවලම් අතර 1969 දෙඩිගේ කැනීමේ දී හමු වී ඇති 16 C (iv) වර්ගයේ කාලරක්ත වර්ණ මැටි මෙවලම් (BRW) හමු වීම වැදගත් වේ (Deraniyagal 1972:111-120). මෙම වර්ගයේ බඳුන් ඉන්දීය අර්ධද්වීපය තුළ උත්නූර් (Utnur) ක්‍රි.පූ. 200 ක්‍රි.ව. 200, බ්‍රහ්මගිරි (Brahmagiri) ක්‍රි.පූ. 800-100, චන්ද්‍රාවල්ලි (Chandrawalli) ක්‍රි.ව.50-100, අරිකමේඩු (Arikamedu) ක්‍රි.පූ. 200 - ක්‍රි.ව. 200 ආදී ස්ථානවල දී විවිධ කාල වකවානු නියෝජනය කරමින් ලැබී තිබේ (එම). මීට අමතර ව ඇතුළුපුරයන් හා ජේතවනයෙන් හමුවන 16 H වර්ගයට අයත් මැටි මෙවලම් අරිකමේඩුවල ක්‍රි.පූ. 200 ක්‍රි.ව.100 අතර කාලයේ දී ද හස්තිනාපුර්වල ක්‍රි.පූ 200 කාලයේ දී ද භාවිත වී ඇති බව දැරණියගල පෙන්වා දී ඇත (එම).

ප්‍රාග් ජේතවන පාංශු තැන්පතුව තුළින් ලැබී ඇති මැටි භාණ්ඩ අතර ඉන්දියානු සම්බන්ධතාවන්ට සමානතා ඇතැයි සිතිය හැකි මටසිළුටු අළු පැහැති මැටි භාණ්ඩ දක්නට ලැබේ. මේවා රූලේටඩ් බඳුන් වශයෙන් අර්ථ දක්වනු ලැබේ (Deraniyagala, 1992:712,721,728). මෙ වැනි මැටි භාජන වර්ග AG 69 කැනීමේ ප්‍රතිඵල අනුව ක්‍රි.පූ. දෙ වන ශත වර්ෂයට අයත් බව හරස් කාලනිර්ණ මගින් දින නිර්ණය කොට ඇත (එම

1972:120-160). නමුත් රූලේටඩ් භාණ්ඩ සඳහා වූ දීර්ඝ කාලීන කාලනිර්ණ බෙග්ලි විසින් අරිකමේඩු වලින් සොයා ගන්නා ලද දත්ත නැවත ඇගයීමකින් තහවුරු කර ගැනීමට උත්සාහ කොට ඇත (Begley 1983:461-481). ජේතවනයෙන් හමු වී ඇති 16 H වර්ග වලට සමාන හැඩ රූලේටඩ් මැටි භාජන තුළින් ද යම්කිසි හරස් දින නිර්ණයන් එම භාජන වර්ගය හමුවන පාංශු කලාපයට ලබා දීමට හැකියාව තිබේ. දැරණියගලගේ විග්‍රහ කිරීම් වලට අනුව ඇතුළුපුරයේ ආශ්‍රයෙන් කාල රක්ත වර්ණ මැටි මෙවලම්වල සම්භවය ක්‍රි.පූ. 900න් පසු සිදු වී ඇත (Deraniyagala 1992:709). ASW 2 කැනීම අනුව රොබින් කනින්හැම් විසින් ක්‍රි.පූ. 840න් පසු ඇතුළුපුරයේ කාලරක්ත වර්ණ මැටි භාණ්ඩ භාවිත වූ බව පෙන්වා දී ඇත (Coningham 1999:126) දැරණියගලගේ මැටි මෙවලම් වර්ගීකරණයේ 16H, 16C වර්ගවලට අයත් මැටි භාජන ක්‍රි.පූ. 400න් පසු භාගයට අයත් ඒවා ලෙස සැලකෙන බැවින් ජේතවනයේ හමු වූ එ වැනි භාජන සඳහා හරස් කාල නිර්ණයන් ආදේශ කිරීම තුළින් එම පස් තැන්පතුව ක්‍රි.පූ. 400ට පසු භාගයට අයත් ලෙස උපකල්පනය කළ හැකි ය. ඒ අනුව, මෙම අවධිය පූර්ව ඓතිහාසික මුල් ඓතිහාසික පරිවර්තන අවධියකට අයත් තැන්පත්වීමක් වශයෙන් හඳුනා ගැනීමට යම් ආකාරයකට හැකියාවක් ලැබේ.

ශ්‍රී ලංකාවේ හමුවන කාල රක්ත වර්ණ මැටි මෙවලම් අතර අනුරාධපුර ගෙඩිගේ මෙන් ම පොම්පරිප්පුවෙන් වාර්තා වී ඇති මැටි මෙවලම් ද විශේෂ වේ. මෙම බඳුන් අතර Bowl සහ Dish (තැටි) වර්ගයේ මෙවලම් දකුණු ඉන්දීය මෙවලම් හා සමානතාවක් දක්වන බව හඳුනාගෙන ඇත (Begley 1981:85). අනුරාධපුර ගෙඩිගේ AG 69, 3A ස්තරයෙන් හමු වූ කාලරක්ත වර්ණ මෙවලම් මුල් යකඩ යුගයේ මිනිසුන් භාවිත කරන ලද ඒවා බව දැරණියගල පෙන්වා දී ඇත (Deraniyagala 1972:122). එ සේ ම AG 69 BRW 3A පූර්ව ඓතිහාසික අවධියේ සිට 4B මුල් ඓතිහාසික අවධිය දක්වා තාක්ෂණික වශයෙන් වර්ධනය වෙමින් විකාශය වී ඇති ආකාරය ද හඳුනාගෙන තිබේ (එම:122). 4B ස්තරයෙන් හමුවන මුල් ඓතිහාසික අවධියේ BRW නව තාක්ෂණික ක්‍රම අනුව වර්ධනය වී ඇති දියුණු මෙවලම් (pine paste) බව සෙනෙවිරත්න පෙන්වා දී තිබේ (Seneviratne 1984:269). එ සේ ම AG 69 4 A ස්තරයෙන් හමුවන BRW වලට සමානතා ඇති ඊසාළ මැටි මෙවලම් දකුණේ අම්බලන්තොටින් ද වාර්තා වන බව ඔහු ප්‍රකශ කොට ඇත (එම:271). පාත්‍ර වර්ගයට අයත් BRW මැටි මෙවලම් වර්ගය නිර්මාණය කොට ඇත්තේ උසස් තාක්ෂණ ක්‍රම අනුව බැවින් ඒවා පූර්ව ඓතිහාසික සමයේ අග භාගයේ භාවිත වූ මැටි මෙවලම් වශයෙන් හඳුනා ගැනීමට හැකියාව ලැබේ. ඒ අනුව පූර්ව ඓතිහාසික අවධියේ අවසාන අවධියට සමකාලීන ව හෝ ඊට මඳ කලකට පෙර ජේතවනාරාමය ආශ්‍රිත භූමිය ජනාවාස වන්නට ඇතැයි මෙම තොරතුරු අනුව උපකල්පනය කළ හැකි අතර එ සේ වූයේ නම් අනුරාධපුර පුළුල් භූ දර්ශනය සැකසීමේ දී පූර්ව ඓතිහාසික අවධියට අයත් ග්‍රාමීය ජනාවාස ස්ථානගත වූ ස්ථානයක් ලෙස ජේතවනය ද වැදගත් වන බව පෙන්වා දිය හැකි ය.

මේ තත්ත්වය තවදුරටත් සනාථ කළ හැකි සාධක අතර ජේතවන භූමියෙන් හමුවන රූලේටඩ් (RWL) වර්ගයේ මැටි මෙවලම් ද වැදගත් වේ. රූලේටඩ් වර්ගයේ මැටි මෙවලම් හමු වන්නේ ඉහත විස්තර කරන ලද කාලරක්ත වර්ණ මෙවලම් හමුවන පාංශු කලාපයෙන්මය. ඇතුළුපුර ජනාවාසය තුළ රූලේටඩ් වර්ගයේ මැටි මෙවලම් (RWL) භාවිතය පහළ මුල් ඓතිහාසික යුගයේ (Lower Early Historic 500-250 BC) සිදු වී ඇති බව දැරණියගල පෙන්වා දී ඇත (Deraniyagala, 1992:711). රූලේටඩ් මැටි මෙවලම්වල සම්භවය මධ්‍යධරණී ප්‍රදේශයේ සිදු වුව ද උතුරු ඉන්දීය ගංගා මිටියාවත ආශ්‍රිත ව ද භාවිත වී ඊටත් පසු භාගයේ දී ඒවා ශ්‍රී ලංකාවට ව්‍යාප්ත වන්නට ඇති බව විශ්වාස කරනු ලැබේ (එම :712). ඇතුළුපුර ජනාවාස තුළ මෙම මෙවලම්වල බහුල භාවිතය හඳුනා ගත හැක්කේ මධ්‍ය මුල් ඓතිහාසික අවධිය තුළිනි (Mid Early Historic 250 BC-100 AC). 16C හා 16H වර්ගයට අයත් රූලේටඩ් බඳුන් ජේතවනය ආශ්‍රිත කැනීම් වල දී ද වාර්තා වේ. ඒවා ප්‍රාග් ජේතවනාරාම ජනාවාස ස්තර ආශ්‍රිත ව වාර්තා වන බැවින් හා ඉහතින් විස්තර කර ඇති කාල රක්ත වරණ මෙවලම් හමුවන ස්තර වලින් ම වාර්තා වන බැවින් ක්‍රි.පූ. 4 වන සියවසට පසු භාගයේ ජනාවාස ආශ්‍රිත ව භාවිත වූ මෙවලම් ලෙස උපකල්පනය කළ හැකි ය.

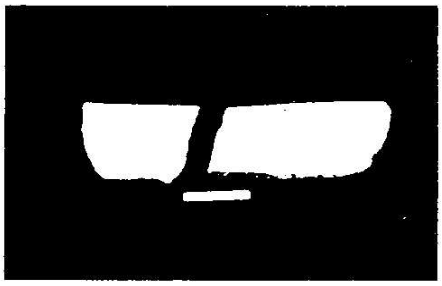
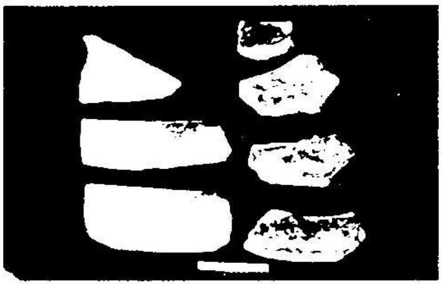
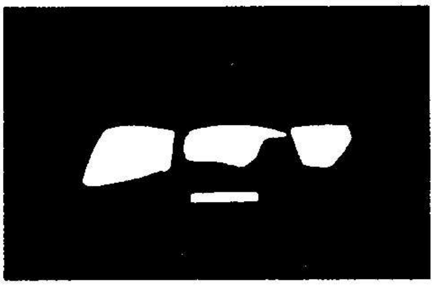

01 02 03

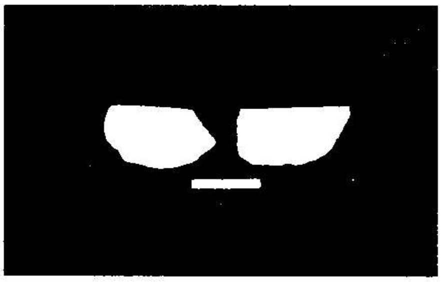
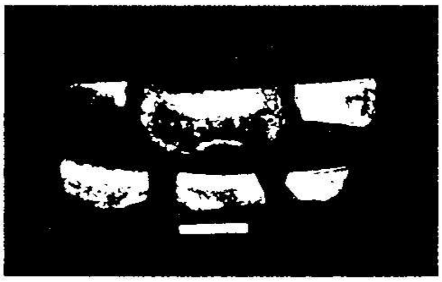
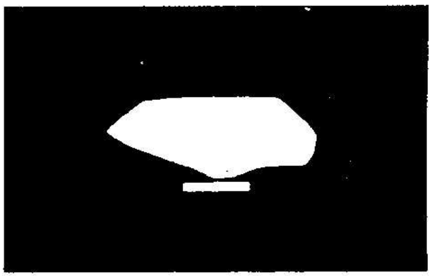

04 05 06

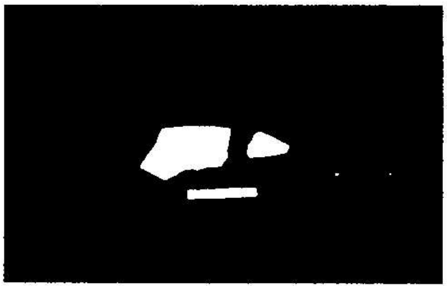
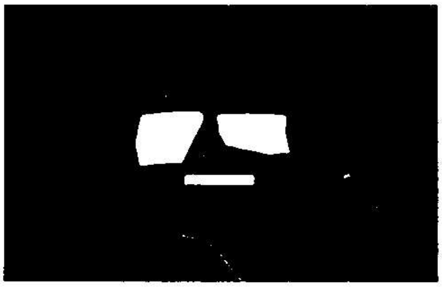
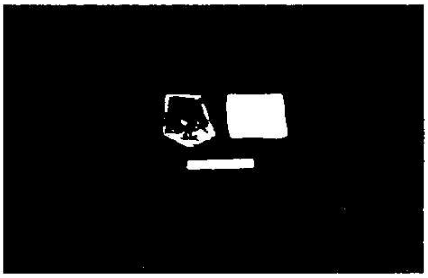

07 08 09

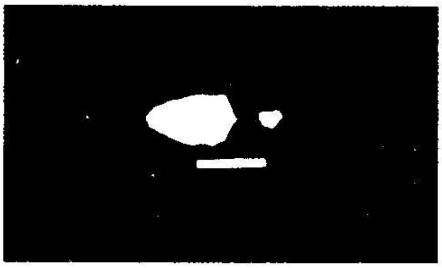
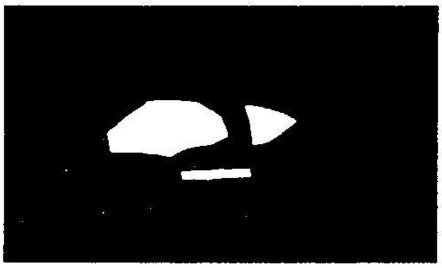
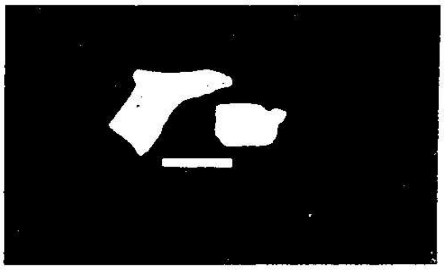

10 11 12

ජේතවනයෙන් හමු වී ඇති මධ්‍ය මුල් ඓතිහාසික අවධියට අයත් ලෙස උපකල්පනය කළ හැකි විවිධ මැටි බඳුන් වර්ග

01. කාල රක්ත වර්ණ මැටි බඳුන්

02. කාල රක්ත වර්ණ මැටි බඳුන්

03. දීප්තිමත් රක්ත වර්ණ මැටි බඳුන්

04. රක්ත වර්ණ මැටි බඳුන්

05. කාල වර්ණ මැටි බඳුන්

06 අළු පැහැ මැටි බඳුන්

07. අළු පැහැ මැටි බඳුන්

08. අළු පැහැ මැටි බඳුන්

09. චොක්ලට් පැහැ බඳුන්

10. සැරසිලි රටා සහිත රක්ත වර්ණ මැටි බඳුන්

ඒ අනුව මුල් ඓතිහාසික අවධියේ අවසාන භාගයේ දී පැවති මෙම තත්ත්වය පිළිබඳ තොරතුරු මූලාශ්‍ර අශ්‍රයෙන් ද යම් මට්ටමකට උකහා ගතහැකි වේ. විශේෂයෙන් ම ක්‍රි.පූ. 5 වන සියවසින් පසු කාලය වංසකතාවල විස්තර වන්නේ පණ්ඩුකාභය රජු අනුරාධපුර නගරය සැලසුම් කරන කාලයට සමගාමී ලෙස ය (මව. X:83-105, මවටී. X:73-105). මේ සමය වන විට අනුරාධපුර නගරය හා තදාශ්‍රිත ප්‍රදේශය යම් ආකාරයකට දියුණු ජනාවාසකරණයකට ලක් වී ඇති බව එම විස්තර වලින් පෙන්වා දී තිබේ (එම). ක්‍රි.පූ. 4-5 කාලය වනවිට ඇතුළුපුරය බටහිර ආසියාව සමඟ වානිජ සබඳතා ඇතිකරගෙන තිබූ බව වංසකතාව යෝනක වෙළෙඳුන් පිළිබඳ ව සිදුකර ඇති විස්තරයේ ද පැහැදිලි වේ (එම). මෙම තත්ත්වය අනුව පැහැදිලි වන්නේ දේශීය හා විදේශීය වානිජ කටයුතු ද අනුරාධපුරය ඇසුරෙන් සිදුවීම නිසා දේශීය භාණ්ඩ හා විදේශීය භාණ්ඩ මෙම ප්‍රදේශය ආශ්‍රිත ව හුවමාරු වී ඇති බවයි. එ සේ ම අනුරාධපුරය, බටහිර ආසියාව, උතුරු ඉන්දියාව හා දකුණු ඉන්දියාව සමඟ වානිජ සබඳතා පැවැත් වූ බවට තොරතුරු රූලේටඩ් (RWL) හා උත්තර උද්දීප්ත කාලවර්ණ මෙවලම් (NBPW) ඇතුළු පුරයෙන් හමු වීමෙන් (Deraniyagala 1992:711-712) පැහැදිලි වේ. ඒ අනුව ජේතවනාරාම භූමිය ආශ්‍රිත ජනාවාස තත්ත්වයන් පූර්ව ඓතිහාසික අවධියේ අවසාන භාගයේ දී ඇති වන්නට ඇතැයි සාපේක්ෂ ලෙස හඳුනාගත හැකි ය

නිගමනය

අනුරාධපුර දැනට සිදුකර ඇති මැටි මෙවලම් අධ්‍යයනවල දී මැටි මෙවලම් ආශ්‍රිත කාල නිගමනයන් ලබා ගත හැක්කේ ඇතුළුපුරය තුළිනි. ඇතුළුපුර AG 69 3A කාල පරිච්ඡේදය සඳහා කාලරක්ත වර්ණ මැටි භාණ්ඩ සරල රතුදුඹුරු භාණ්ඩ සමඟ හමුවන බව හඳුනාගෙන ඇත (Deraniyagala 1972, 85-88;106-120). ඒවා එසේ හමුවනුයේ ක්‍රි.පූ. දහ වැනි, නව වැනි, ශත වර්ෂවලට අයත් ස්තරවලිනි. ක්‍රි.පූ.700-500 අතර ASW 1 89 වැනි සන්දර්භය හා AMP 75 වැනි සන්දර්භ තුළින් මධ්‍ය ප්‍රමාණයේ අඩු දීප්තියකින් යුත් අළුපැහැ බඳුන් ද හමු වී ඇත. ඒවා උතුරු ඉන්දියාවේ සිට ආනයනය කරන්නට ඇති බව විශ්වාස කරන අතර (Deraniyagala 1990:257,274-275) මෙම බඳුන් පශ්චාත් කාලයට අයත් රූලේටඩ් භාණ්ඩ වලට සමාන යයි ද නිගමනය කර තිබේ. AG 69 13 A (i) ශෛලියට අයත් කැපීපෙනෙන පිඟන් භාණ්ඩ හස්තිනාපුර් උත්තර උද්දීප්ත කාල වර්ණ මෙවලම් (NBPW) 44 වැනි ශෛලියට සහසම්බන්ධතාවක් පවතින බව දැරණියගල පෙන්වා දි තිබේ (Deraniyagala, 1972 106-122). එම කාල පරිච්ඡේදය තුළ මධ්‍යම ගංගා නිම්නය ආශ්‍රිත NBPW පිඟන් භාණ්ඩ නිෂ්පාදනය කරන ප්‍රධානම න්‍යෂ්ටික මධ්‍යස්ථානය පිහිටා තිබී ඇත. මෙය ක්‍රි.පූ. හතර වැනි ශතවර්ෂයට අයත් AG 85 සංසිද්ධි අංක 15ට අයත් NBPW පිඟන් භාණ්ඩ ක්‍රි.පූ. දෙ වැනි ශත වර්ෂයේ ADB සංසිද්ධි අංක 54 රූලේටඩ් භාණ්ඩ සමඟ පරිහරණය වී ඇත. ඒ අනුව ක්‍රි.පූ. 4 වැනි ශතවර්ෂයේ සිට ගංගා මිටියාවතේ නාගරික සංස්කෘතික සංකීර්ණයන් සමඟ ශ්‍රී ලංකාව සම්බන්ධතා පැවත් වූ බව මෙයින් තහවුරුවන බව දැරණියගල පෙන්වා දී තිබේ (Deraniyagala 1992:711). දැරණියගල ප්‍රකාශ කර ඇති ආකාරයට W1 සංසිද්ධි අංක 79,78 ADB සංසිද්ධි අංක 57, AG 85 සංසිද්ධ අංක 14 ක්‍රි.පූ. 5 වැනි ශත වර්ෂයේ සිට හතර වැනි ශතවර්ෂය දක්වා කාලයට අයත් වන සංසිද්ධි බැවින් ඒවා ක්‍රි.පූ. දෙ වැනි හෝ ඊට ආදි කාලයට අයත් රූලේටඩ් භාණ්ඩවල දින නියමකිරීම සඳහා භාවිත කිරීම නිවැරදි බව පෙන්වා දී තිබේ (Deraniyagala 1990:258,712.719).

ක්‍රි.පූ. 950න් පසු අනුරාධපුර ඇසුරෙන් ක්‍රියාත්මක ව තිබූ පූර්ව ඓතිහාසික (Proto) සංස්කෘතිය (Deraniyagala 1992:709-712) උතුර, උතුරුමැද, උතුරු මලය රට, වයඹ දිග, බස්නාහිර, නැගෙනහිර හා දක්ෂිණ ලංකාවේ ක්‍රියාත්මක වී ඇති බව දැනට ලැබෙන වාර්තා අනුව සනාථ වේ (Deraniyagala 1992,709-710., Seneviratne 1984,231-237-267., Somadeva 2006,100., Seneviratne & Jayaratne 2006,1-14). මෙම ස්ථාන වලින් රැස් කරගනු ලැබූ ජීවී පරිසර දත්ත හා මානව කෘතීන් මගින් ඔප්පු කොට ඇති දෙය නම් මෙම සංස්කෘතිය වී ගොවිතැන, සතුන් හීලෑ කිරීම, අශ්වයින් භාවිතය, යකඩ හා තඹ මුල් කොට ගත් කුඩා පරිමාණ ලෝහ වැඩ, පබළු නිෂ්පාදනය, ග්‍රාම, මහ ශිලා වළලෑම් පිළිවෙත්, කාල රක්ත වර්ණ මැටි භාණ්ඩ, රක්ත වර්ණ මැටි භාණ්ඩ

හා කාල වර්ණ මැටි භාණ්ඩ සම්බන්ධ පිඟන් මැටි කර්මාන්තය, පිළිස්සීමෙන් පසු මැටි බඳුන්වල කුරුටු සංකේත යෙදීම, ප්‍රාථමික ජල කළමනාකරණය ශ්‍රී ලංකාවට හඳුන්වා දී ඇති බවයි (Deraniyagala 1972,65-160., Seneviratne 1984,267-293., Deraniyagala, 1992, 709-712). අනුරාධපුරය ඇසුරෙන් ක්‍රියාත්මක වූ මෙම සංස්කෘතිය ඇතුළුපුරයට පමණක් සීමා වී හුදෙකලා සංස්කෘතියක් නොවූ බව ජේතවන විහාරය ආශ්‍රිත පර්යේෂණවල දී හමු වූ භෞතික සංස්කෘතික තොරතුරු අනුව ද පෙනේ. මෙම සංස්කෘතියට ආවේණික ගති ලක්ෂණ සහිත භෞතික සංස්කෘතික තොරතුරු අප ඉහතින් විස්තර කරන ලද මැටි මෙවලම් ආශ්‍රිත පාංශු තැන්පතුව තුළින් වාර්තා වීම එයට කදිම නිදසුනක් වේ. ඒ අතර කානීලියන් (Carnelian), ඇගේට්(Agate), ඇමතෙස්ත (Amathyst), රතුස් (Garnet), තිරුවාණා (Quartz) ආදී ඛනිජ පාෂාණ වර්ග ද යබොර, යකඩ, තඹ බොර හා ලෝහ කර්මාන්තයේදී භාවිත කරන උඳුන් හා කෝව කොටස් ද බහුල වශයෙන් ඉහත විස්තර කරනලද තැන්පතුව තුළින් ම ලැබී තිබේ. එම භෞතික සංස්කෘතික තොරතුරු ද ජේතවන ජනාවාසකරණය හා ඒ ආශ්‍රිත භූ දර්ශනය අධ්‍යයනයේ දී බෙහෙවින් ම වැදගත් වේ.

ප්‍රාග් ජේතවනාරාම අවධියට අයත් ජනාවාස තොරතුරු අධ්‍යනයේ දී එම ස්තර ආශ්‍රිත ව ලැබෙන්නා වූ නිමි පබළු පිළිබඳ අධ්‍යයනය කිරීම ද අතිශයින් ම වැදගත් වේ. මෙහි දී කානීලියන් පාෂාණය උපයෝගී කොට නිර්මාණය කර ඇති පබළු වැඩි වශයෙන් වාර්තා වී තිබේ. කානීලියන් පබළු නිර්මාණය සම්බන්ධ පැරණිත ම තොරතුරු අනුරාධපුරය ඇසුරෙන් වාර්තා වනුයේ ගෙඩිගේ කැනීමේ (AG '69) 3 B ස්තරය තුළිනි (Deraniyagala 1972:139). කානීලියන් පාෂාණ ය පබළු නිෂ්පාදනය සඳහා ඉන්දීය අර්ධද්වීපය තුළ ක්‍රි.පූ. 800-100 අතර කාලයේ භාවිත කොට ඇති බව මාස්කි (Maski) සහ පෝර්කලම් (Porkalam) යන මෙගලතික සන්දර්භ වලින් හඳුනාගෙන ඇති බව රොමිලා තාපර් පෙන්වා දී ඇත (Thapar 1952:15). මෙම කාලයට සමගාමී ව කානීලියන් පබළු ලංකාවේ පොම්පරිප්පුවල දී ද පරිහරණය කොට ඇති බව පී.ඊ.පී. දැරණියගල පෙන්වා දී තිබේ (Deraniyagala P.E.P 1958:17). කානීලියන් පාෂාණය ශ්‍රී ලංකාවෙන් ස්වාභාවික ලෙස සොයාගත නොහැකි බව පාකර්ගේ මතයයි (Parker 1885:85). එම පාෂාණය ඉන්දියාවේ ගුජරාට් හා ගුන්තූර් ප්‍රදේශවලින් ආනයනය කරන්නට ඇතැයි විශ්වාස කරනු ලැබේ (Wheeler 1946:123). ගෙඩිගේ කැනීමෙන් හමු වී ඇති පබළු තැනීමෙන් ඉතිරි වූ පාෂාණ පතුරු (Waste) මඟින් ඇතුළුපුරයේ කානීලියන් නිෂ්පාදන මධ්‍යස්ථානයන් තිබෙන්නට ඇතැයි විශ්වාස කරනු ලැබේ (Deraniyagala, 1972:13). මෙ වැනි නිෂ්පාදන මධ්‍යස්ථාන පොම්පරිප්පුවේ ද පැවති බව විශ්වාස කරන අතර (Seneviatne 1984:277) ඉබ්බන්කටුවේ භූමදාන කුටිවලින් කානීලියන් පබළු විශාල ප්‍රමාණයක් ලැබී තිබීම නිසා (සෙනෙවිරත්න 1996:18) ඉන්දියාවේ හා ශ්‍රී ලංකාවේ මුල් අයස් සමයේ සංස්කෘතිය තුළ එම පාෂාණය නම්බුකාර වස්තුවක් ලෙස සලකන්නට ඇතැයි සෙනෙවිරත්න පෙන්වා දී ඇත (එම). අනුරාධපුරයේ ක්‍රි.පූ. 6 වැනි සියවසේ යැයි කාලය නියම කළ හැකි ස්තර වලින් කානීලියන් පබළු නිෂ්පාදනය කළ බව හඳුනාගෙන ඇති බැවින් අනුරාධපුරයේ දී නිෂ්පාදිත පබළු ඉබ්බන්කට්ටුවට ගෙන එන්නට ඇතැයි සෙනෙවිරත්න පෙන්වා දෙයි(එම). මෙම අර්ධ මාණික්‍ය ඛනිජ පාෂාණය පරිසර කලාප දෙකක් හෝ ඊට වැඩි ගණනක් අතර හුවමාරු කෙරුණු ද්‍රව්‍යයක් වන බැවින් ශ්‍රී ලංකාවේ අනෙකුත් පූර්ව ඓතිහාසික ස්ථාන වෙත ඇදී ගිය බව මහාශිලා සුසාන තුළින් වාර්තාවන ද්‍රව්‍ය මගින් පැහැදිලි වේ (එම). අනුරාධපුරයේ මෙන් ම තිස්සමහාරාමයේ අකුරුගොඩ ජනාවාසයෙන් ද කානීලියන් පබළු වාර්තා වී ඇත (Hannibal 2001:207). AG 69 ගෙඩිගේ කැනීම අනුව කානීලියන් අනුරාධපුරයෙන් බහුල ලෙස භාවිත කිරීම පදනම් මූල් ඓතිහාසික අවධිය (Basal Early Historic 600-500 BC) තුළ දී සිදු වී ඇත. එ සේ හෙයින් පබළු භාවිත ව, ඒවා නිෂ්පාදනය කිරීම සම්බන්ධ ව තොරතුරු ඇතුළුපුරයෙන් හමු වීම ඔස්සේ එම ඛනිජ පාෂාණයේ උපයෝගීතාව සම්බන්ධ වැදගත් උපකල්පනයන් ට පැමිණීමට අවකාශ සැල සේ.

ජේතවන විහාරය ආශ්‍රිත ව විශේෂයෙන් ම වැලිමළුව සලපතල මළුව හා ස්තූපයට උතුරින් පිහිටන බැස්ටියන් විශ්‍රාම ශාලාව අසළ කැනීම්වල දී මෙන් ම බෝධිඝරය අසළ කැනීම් වල දී කානීලියන් පාෂාණය උපයෝගී කොට නිර්මාණය කරන ලද පබළු

හා පබළු නිර්මාණයේ දී ඉතිරි වන්නා වූ කොටස් විශාල ප්‍රමාණයක් හමු වී තිබේ. JSP I 2000 සංසිද්ධි අංක 42,43,45,46 යන සංසිද්ධිවලින් කානීලියන් මෙන් ම ඇමතෙස්ත පාෂාණයට අයත් පතුරු කොටස් (Waste) හමු වී තිබේ. JBOP 2005, සංසිද්ධි අංක 31 හා JSWMP 2003 සංසිද්ධි අංක 14, 15 යන සංසිද්ධිවලින් ද කානීලියන් හා ඇමතෙස්ත මෙන් ම ඇගේට් වර්ගයේ පබළු ද, රඹස් පබළු ද වාර්තා වීම බෙහෙවින් ම වැදගත් වේ. මෙම ඛනිජ පාෂාණ ආශ්‍රිත පබළු ජේතවන භූමිය ආශ්‍රිත ව නිර්මාණය කිරීමේ දී දේශීය මෙන් ම විදේශීය සම්භවයක් ඇති ඛනිජ වර්ග අමුද්‍රව්‍ය ලෙස ඒවා අන්තර්ගත ස්වාභාවික නිධි පිහිටි ප්‍රදේශවලින් ලබාගන්නට ඇති බව උපකල්පනය කළ හැකි ය. විදේශීය ඛනිජ පාෂාණ භාණ්ඩ හුවමාරු සම්බන්ධතා ඔස්සේ ඉන්දියාවේ බටහිර හා නිරිතදිග ප්‍රදේශවලින් ආනයනය කරන්නට ඇත (මල්කාන්ති 2008:14). සෙනෙවිරත්න පෙන්වා දී ඇති ආකාරයට ශ්‍රී ලංකාවේ ස්වාභාවික නිධි මගින් ඛනිජ අත්පත් කරගැනීම නිෂ්කරණය හා ඒවා නිෂ්පාදනයට යොමු වීම පූර්ව ඓතිහාසික අවධියේ සිට සිදු වී තිබේ (සෙනෙවිරත්න 1996:18). මෙම ක්‍රියාදාමය ඉහළ කලාඔය පද්ධතිය ආශ්‍රයෙන් නිත්‍ය ජනාවාස පිහිටුවීමේ ආරම්භක කාලය සිට දක්නට හැකි ය (එම). ඉහළ කලා ඔය පද්ධතියේ වාසභූමි අවශේෂ අනුව බලනකල මෙම කාලවකවානුවේ දී ප්‍රදේශගත සම්පත් ප්‍රයෝජනයට ගැනීම පෙරට වඩා සැලසුම් සහගත ලෙස සිදු කොට තිබේ. ක්ෂුද්‍ර හා සාර්ව පරිසරය ගැන වඩා හොඳ අවබෝධයන් එ කල සිට පැවති බව ඉන් පෙන්නුම් කෙරේ (එම). විකිරණමාන කාල නියම කිරීම් මගින් ඉබ්බන්කටුව වාසභූමිය ක්‍රි.පූ. 4 - 7 වැනි සියවස් තරම් ඈතට දිව යන අතර තැනිතලාවල තිබූ අයස් සමයේ වාසභූමි ගණනාවකින් අමුද්‍රව්‍ය සඳහා නිතිපතා එළැඹි ඉල්ලුම හේතුකොට ගෙන එ වැනි ප්‍රදේශවල වඩා තැන්පත් ලෙස පදිංචි වීමට අවශ්‍ය වන්නට ඇත. අනුරාධපුර ඇතුළුපුරයේ කරන ලද කැනීම් තුළින් ක්‍රි.පූ. 500 පමණ කාලයේ දී එම ස්ථානයට ගෙනෙන ලද ඛනිජවල විවිධත්වය වැඩි වීමට එම කරුණු බලපා තිබේ (Deraniyagala 1972:134-139).

ඇතුළුපුර පමණක් නොව ඒ අවට හාත්පස ප්‍රදේශවල ද නිමි පබළු නිෂ්පාදනය කිරීමේ කර්මාන්ත ක්‍රියාත්මක වීමට ඇතිබව පබළු නිෂ්පාදන කර්මාන්තය සම්බන්ධ කාර්මික ශේෂ ජේතවනාරාම භූමිය තුළින් හමු වීමෙන් ද පැහැදිලි වේ. පබළු නිර්මාණය සඳහා යොදා ගන්නා අමුද්‍රව්‍ය කැබැල්ලේ සිට අවසාන නිමැවුම වන නිමි පබළුව දක්වා ම වූ විවිධ තාක්ෂණික පියවර (Technology stages) ජේතවන භූමිය ආශ්‍රිත කැනීම් මගින් හඳුනාගෙන තිබීම නිසා ජේතවනය ඇසුරෙන් දෙස්විදෙස් ඛනිජ පාෂාණ හා වීදුරු උපයෝගී කොට පබළු නිෂ්පාදන කටයුතු සිදුකර ඇතිබව මැනවින් පැහැදිලි වේ. එ සේ ම එයට සමගාමී ලෙස ලෝහ නිෂ්පාදන ක්‍රියාවලිය ද එම භූමිය ඇසුරින් ක්‍රියාත්මක වී තිබීම පැහැදිලි වන බැවින් ජේතවන පුරාණ භූමිය ප්‍රාග් ඓතිහාසික අවධිය, ප්‍රෝටෝ ඓතිහාසික අවධිය මුල් ඓතිහාසික අවධිය යන කාලපරිච්ඡේද වල දී මානව ජනාවාසකරණයට ලක් වී මධ්‍ය ඉතිහාසය තුළ විහාරය ස්ථාන ගත වීමෙන් අනතුරු ව එහි වර්ධනය වීම් හඳුනාගත හැකි භූමියක් බව මෙම අධ්‍යයනය අනුව පෙන්වා දිය හැකි ය.

හකුළුවා දක්වීම

JSP	**-**	**Jetavana suddage watta pit**
JSMP	**-**	**Jetavana salapathala maluwa pit**
JSOWP	**-**	**Jetavana stupa outer wall pit**
JSWMP	**-**	**Jetavana stupa weli maluwa pit**
JBOP	**-**	**Jetavana bodhigara pit**
JRP	**-**	**Jetavana ramani pit**

JCP	-	Jetavana chandavimala pit
AG	-	Anuradhapura gedige
ASW	-	Anuradhapura salgadhu watta
BRW	-	Black & Red Were
RCW	-	Rulated ware
RW	-	Red ware
NBPW	-	Northern black polish ware

ආශ්‍රිත ග්‍රන්ථ හා ලේඛන නාමාවලිය

මහාවංසය - සිංහල, (1996) සංස්.හික්කඩුවේ ශ්‍රී සුමංගල හිමි, දොන් අන්ද්‍රිස් ද සිල්වා බටුවන්තුඩාවේ, සීමාසහිත දීපාති ප්‍රකාශන පෞද්ගලික සමාගම, නුගේගොඩ.

වංසත්ථප්පකාසිනී, (1994) සිංහල අනුවාදය අකුරටියේ අමරවංස නාහිමි සහ හේමචන්ද්‍ර දිසානායක, පාලි හා බෞද්ධ අධ්‍යයන පශ්චාත් උපාධි ආයතනය, කැලණිය විශ්වවිද්‍යාලය, කැලණිය.

බාලසූරිය, විරාජ්, (2008) මල්වතු ඔය වම් ඉවුර ගවේෂණය, ***ජේතවනාරාම ව්‍යාපෘතිය වාර්ෂික පුරාවිද්‍යා වාර්තාව*** 2000, සංස්. සුදර්ශන් සෙනෙවිරත්න හා පියතිස්ස සේනානායක, මධ්‍යම සංස්කෘතික අරමුදල, ජාතික උරුමයන් හා සංස්කෘතික කටයුතු පිළිබඳ අමාත්‍යාංශය, කොළඹ. 5-17.

මල්කාන්ති, නාලනී. (2008) ***පබළු නිර්මාණයේ අතීත වික්ති,*** ජේතවනාරාම, පුරාවිද්‍යා ග්‍රන්ථමාලා අංක 03, සංස්.සුදර්ශන් සෙනෙවිරත්න හා පියතිස්ස සේනානායක, මධ්‍යම සංස්කෘතික අරමුදල, සංස්කෘතික කටයුතු පිළිබඳ අමාත්‍යාංශය, කොළඹ,

මැන්දිස්, තුසිත, (2008) ජේතවන සුද්දගේ වත්ත පරයේෂණ පුරාවිද්‍යා කැණීම, ***ජේතවනාරාම ව්‍යාපෘතිය වාර්ෂික පුරාවිද්‍යා වාර්තාව 2000,*** සංස්. සුදර්ශන් සෙනෙවිරත්න හා පියතිස්ස සේනානායක, මධ්‍යම සංස්කෘතික අරමුදල, සංස්කෘතික කටයුතු පිළිබඳ අමාත්‍යාංශය, කොළඹ. 37-51.

මැන්දිස්, තුසිත, (2008) ජේතවන ස්තූප සලපතල මළුව පර්යේෂණ පුරාවිද්‍යා කැණීම, ***ජේතවනාරාම ව්‍යාපෘතිය වාර්ෂික පුරාවිද්‍යා වාර්තාව 2001,*** සංස්. සුදර්ශන් සෙනෙවිරත්න සහ පියතිස්ස සේනානායක, මධ්‍යම සංස්කෘතික අරමුදල, සංස්කෘතික කටයුතු පිළිබඳ අමාත්‍යාංශය, කොළඹ. 58-74.

මැන්දිස්, තුසිත, (2008) ජේතවන ස්තූප සලපතල මළුව පර්යේෂණ හා පුරාවිද්‍යා කැණීම, ***ජේතවනාරාම ව්‍යාපෘතිය වාර්ෂික පුරාවිද්‍යා වාර්තාව 2002,*** සංස්. සුදර්ශන් සෙනෙවිරත්න සහ පියතිස්ස සේනානායක, මධ්‍යම සංස්කෘතික අරමුදල, සංස්කෘතික කටයුතු පිළිබඳ අමාත්‍යාංශය, කොළඹ. 20-42.

මැන්දිස්, තුසිත, (2008) ජේතවන ස්තූප දකුණු වැලිමළුව පර්යේෂණ පුරාවිද්‍යා කැණීම, ***ජේතවනාරාම ව්‍යාපෘතිය වාර්ෂික පුරාවිද්‍යා වාර්තාව 2003,*** සංස්. සුදර්ශන් සෙනෙවිරත්න සහ පියතිස්ස සේනානායක, මධ්‍යම සංස්කෘතික අරමුදල, සංස්කෘතික කටයුතු පිළිබඳ අමාත්‍යාංශය, කොළඹ. 23-37.

මැන්දිස්, තුසිත, (2008) ජේතවන ස්තූප උතුරු වැලි මළුව පර්යේෂණ පුරාවිද්‍යා කැණීම, ***ජේතවන ව්‍යාපෘතිය වාර්ෂික පුරාවිද්‍යා වාර්තාව 2004,*** සංස්. සුදර්ශන් සෙනෙවිරත්න

සහ පියතිස්ස සේනානායක, මධ්‍යම සංස්කෘතික අරමුදල, සංස්කෘතික කටයුතු පිළිබඳ අමාත්‍යාංශය, කොළඹ. 22-28.

මැන්දිස්, තුසිත, (2008) ජේතවන බෝධිසරය අසල පර්යේෂණ පුරාවිද්‍යා කැණීම, ***ජේතවනාරාම පුරාවිද්‍යා වාර්තාව 2005,*** සංස්. සුදර්ශන් සෙනෙවිරත්න සහ පියතිස්ස සේනානායක, මධ්‍යම සංස්කෘතික අරමුදල, සංස්කෘතික කටයුතු පිළිබඳ අමාත්‍යාංශය, කොළඹ. 26-32

මැන්දිස්, තුසිත, (2005/2006) ඉතිහාසයෙන් සැඟවුණු ප්‍රාග් ජේතවන අවධිය, ***වැලිපිළ,*** පුරාවිද්‍යා සඟරාව (හයවැනි කලාපය), සංස්. ඩී.තුසිත මැන්දිස් හා ආර්.පී. ජයතිලක, ඒකාබද්ධ පුරාවිද්‍යා උපාධිධාරි සංගමය, මධ්‍යම සංස්කෘතික අරමුදල, කොළඹ. 8-12.

මැන්දිස්, තුසිත, (2009) ජේතවන ස්තූප සලපතල මළුව හා වැලිමළුව ආශ්‍රිත පුරාවිද්‍යා පර්යේෂණ කැනීම් ඇසුරෙන් හෙළිවන පූර්ව ජනාවාස තොරතුරු, ***ජේතවන ස්තූප පුරාණය*** (සමරු කලාපය) සංස්. පියතිස්ස සේනානායක, මධ්‍යම සංස්කෘතික අරමුදල, සංස්කෘතික කටයුතු පිළිබඳ අමාත්‍යාංශය, කොළඹ. 13-25.

මැන්දිස්, තුසිත සහ සිසිර දිසානායක. (2008) ජේතවන බෝධිසරය අසළ පර්යේෂණ කැණීම 2007, ***ජේතවන වාර්ෂික පුරාවිද්‍යා වාර්තාව 2007,*** සංස්. සුදර්ශන් සෙනෙවිරත්න සහ පියතිස්ස සේනානායක, මධ්‍යම සංස්කෘතික අරමුදල, සංස්කෘතික කටයුතු පිළිබඳ අමාත්‍යාංශය, කොළඹ. 14-30.

රත්නායක, හේම. (1998) ජේතවන ස්තූපය හා ආරාම සංකීර්ණය, ***අපේ සංස්කෘතික උරුමය (ද්විතීය භාගය),*** මධ්‍යම සංස්කෘතික අරමුදල, ආගමික කටයුතු අමාත්‍යාංශය, කොළඹ.

සෙනෙවිරත්න, සුදර්ශන්, (1996) උත්තර මලය රටයේ ප්‍රාථමික යකඩ යුගයේ ඛනිජ සම්පත් පරිහරණයේ ඓතිහාසික පුරාවිද්‍යාව, ***ඓතිහාසික මහනුවර,*** ශ්‍රී සුමංගල විද්‍යාලයීය බෞද්ධ සංගමය, මහනුවර. 184-199.

සෙනෙවිරත්න, සුදර්ශන්, (1996) ***පර්යන්ත ප්‍රදේශය හා ආත්තික ප්‍රජාවෝ, ශ්‍රී ලංකාවේ මුල් අයස් සමයේ ද්‍රව්‍ය හා සමාජ සැදුම් පිළිබඳ විකල්ප තේරුම් කිරීමක් කරා,*** පුරාවිද්‍යා අධ්‍යයන අංශය, පේරාදෙණිය විශ්වවිද්‍යාලය, පේරාදෙණිය.

සෙනෙවිරත්න, සුදර්ශන්, (2009) ජේතවනාරාමයේ පුරාවිද්‍යා ක්‍රියාවලිය, ***ජේතවන ස්තූප පුරාණය,*** මධ්‍යම සංස්කෘතික අරමුදල, සංස්කෘතික කටයුතු හා ජාතික උරුමයන් පිළිබඳ අමාත්‍යාංශය, කොළඹ. 1-5.

Begly, V. (1983) Arikamedu reconsidered, ***American Journal of Archaeology*** Lxxxvii (4) (Oct, 1983) 461-81.

Cooray, P.G. (1984) ***An Introduction to the Geology of Sri Lanka (Ceylon),*** National Museums of Sri Lanka, Colombo.

Deraniyagala, P.E.P. (1958) ***The Pleistocene of Ceylon,*** Sri Lanka,National Museums, Colombo.

Deraniyagala, S.U. (1972) The Citadel of Anuadhapura: Excavation in the Gedige area, ***Ancient Ceylon 2,*** Archaeology Survey Department, Colombo. 48-165

Deraniyagala, S.U. (1972) ***Archaeological Survey to Investigate South east Asian Prehistoric Presence in Ceylon Occasion paper*** No.1 (ed).W.G. Solhaeim & S.U. Deraniyagala Ancient Ceylon August 1972, Archaeology Survey Department, Colombo.

Deraniyagala, S.U. (1990) Radiocarbon dating of Early Historic Radio Carbon

Chronology of Sri Lanka, ***Ancient Ceylon,*** No 12, Archaeology Survey Department, Colombo. 251-292.

Deraniyagala, S.U. (1992) ***The Prehistory of Sri Lanka : An Ecological Perspective,*** Archaeological Survey Department, Colombo.

Hanibal, A.S.D. (2001) ***Beads from Tissamaharama; A Typology of Sri Lankan Glass and semi - Precious stone Beads, Ancient Ruhuna,*** Vol.I, Sri Lankan- German Archaeologycal Project in southern province (eds) H.J.weisshar, H.Rothi and W. Wijayapala. 203-294

Rathnayake, H. (1984) ***Jetavanaramaya Project Anuradhapura: First Archaeological Excavation and Research Report.*** Ministry of Cultural affairs. Central Cultural Fund, Colombo.

Seneviratne , S. (1984) The Archaeology of the Megalithic - Black and Red Ware Complex in Sri Lanka, ***Ancient Ceylon*** No.5, Archaeology Survey Department, Colombo. 237-305.

Senevirane,S. & D.K.Jayaratne, (2006) A Shared Ritual Cultural Symbol: The Megalithic Memorials of South India and Sri Lanka ***විකල්ප පුරාතත්ත්ව,*** (Alternative Archaeology) පුරාවිද්‍යා සංගමය, පුරාවිද්‍යා අධ්‍යයන අංශය, පේරාදෙණිය විශ්වවිද්‍යාලය, පේරාදෙණිය. 01-14.

Somadeva, R. (2006) ***Urban Origins in Southern Sri Lanka,*** Postgraduate Institute of Archaeology, Department of African and Comparative Archaeology, Department of Archaeology and Ancient History, Uppsala University, Sweeden.